

¹Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ ПРИ РОЗРОБЦІ ПРОЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Статтю присвячено питанням планування роботи національних 56 природних парків України, які на сьогодні займають територію 1399161 га, що складає 31% від загальної площі природно-заповідного фонду України.

В основі стратегічного планування організації є визначення стратегічних напрямків розвитку, та формування завдань, реалізація яких призведе до досягнення місії організації. Сутність проєктного підходу при розробці стратегії розвитку організації полягає у формуванні такого портфеля проєктів, який має забезпечити досягнення запропонованих напрямків розвитку підприємства.

Для планування роботи національних природних парків використовують Проєкт організації території, документ, регламентований відповідними державними нормативними актами. У ньому велика увага приділена питанням, пов'язаним із розробкою стратегії роботи природоохоронної установи, якою є національний природний парк. Для реалізації стратегії передбачається розробка відповідного плану. У плані зазначають проєкти, які мають бути реалізовані за 5 років, для того, щоб досягнути стратегічних завдань, зазначених у Проєкті.

У статті виявлено недоліки та розроблені пропозиції щодо вдосконалення стратегічного планування національними природними парками на основі проєктного підходу. Саме таким підходом користуються національні парки у світі. Приведено приклад роботи національних парків Польщі. Здійснено аналіз проєкту організації території національного природного парку «Великий Луг», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів.

Ключові слова: проєктний підхід; національний природний парк (НПП); проєкт організації території НПП; стратегія розвитку НПП; природоохоронні проєкти.

Постановка проблеми. В Україні створено 56 національних природних парків (НПП), які займають площу 1399161 га, що складає 31% від загальної площі природно-заповідного фонду України. Робота НПП регламентується законодавством України, зокрема

Законом «Про природно-заповідний фонд» [1], «Про екологічну мережу» [2] та іншими нормативними актами. Так, для планування роботи національні парки використовують проекти організації території парку, які розробляються на 10 років і їх структура регламентована наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища [3]. Парки розробляють проекти організації території, визначають стратегію розвитку парку та шляхи її досягнення. На сьогодні проекти організації, на жаль, не стали тим документом, який допоміг би їм у вирішенні нагальних проблем території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного управління організаціями детально вивчали А. Чандлер, Г. Мінцберг, Дж. Б. Куін, І. Ансофф, А. Мескон, В. Беседін, Б. Данилишин, В. Кравченко, С. Чистов, Л. Швайка. У своїх роботах науковці зосередили увагу на використанні даних положень у роботі комерційних установ, для яких питання розробки стратегії розвитку є дуже актуальним. Проте саме питанням використання проєктного підходу при розробці стратегії для державних установ, а саме територій природно-заповідного фонду достатньої уваги не приділялося. Все це і зумовило предмет дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз розроблених проєктів організації національних природних парків та розробка рекомендацій щодо використання проєктного підходу при визначення перспективних напрямків розвитку НПП.

Виклад основного матеріалу. Сутність проєктного підходу, при розробці стратегії розвитку організації, полягає у формуванні портфеля проєктів, які мають забезпечити досягнення запропонованих напрямків розвитку підприємства. Зрозуміло, що при формуванні портфеля мають бути враховані ресурси організації, її фінансові можливості для реалізації проєктів. Загалом на рисунку показано поєднання стратегічного та проєктного підходів до планування роботи національних природних парків.

Національні природні парки у своїй роботі керуються Проєктом організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. Цей документ розроблено на основі наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 06.07.2005 № 245 (у редакції наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 21.08.2014 № 273) [3].

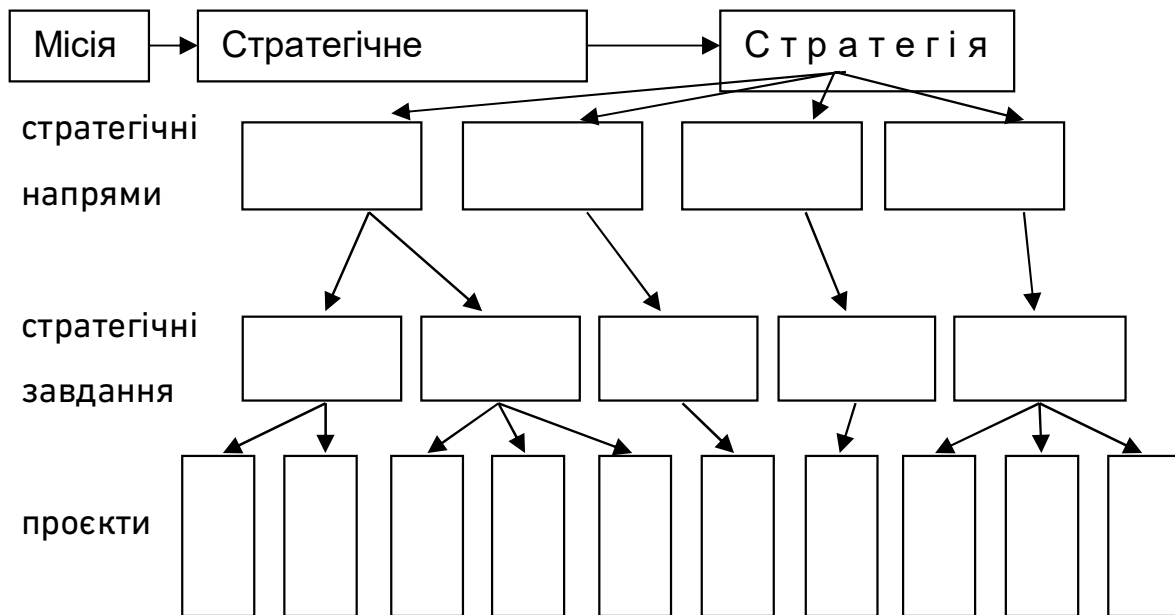

Рисунок. Поєднання стратегічного та проєктного підходу при розробці проєкту організації території НПП

Запропонований зміст відрізняється від попередньої редакції наказу, який, по суті, передбачав тільки проведення комплексного аналізу території Національного природного парку, не пропонуючи реальних шляхів підвищення фінансової стійкості парку. Нове Положення більш адаптоване до розробки стратегії розвитку Національного природного парку. Маємо яскравий приклад розвитку питань, пов'язаних із розробкою стратегії розвитку НПП.

У новому положенні сформовані такі завдання до Проєкту організації:

- визначення стратегії розвитку парку на десять років;
- проведення науково обґрунтованого функціонального зонування території парку та встановлення територіально диференційованого режиму охорони, використання та відтворення його природних комплексів, біологічного і ландшафтного різноманіття, історико-культурних комплексів і об'єктів;
- визначення відповідно до стратегії та на її виконання конкретних ефективних заходів з розвитку парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів на п'ять років.

Згідно з наказом розроблення Проєкту організації території містить шість основних стадій:

1. Збір даних.
2. Визначення пріоритетів та проблем.
3. Визначення стратегії розвитку парку на десять років.

4. Розроблення п'ятирічного плану заходів.

5. Узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проєкту організації території.

6. Підготовка вступної частини та додатків, відповідно до яких виконується комплекс робіт.

Стадії розроблення Проєкту організації території чітко орієнтовані на реалізацію стратегії розвитку національного природного парку. Вони передбачають збирання відомостей про парк (місце розташування, природні умови і ресурси та їх використання, у тому числі про види флори і фауни та середовища їх існування, історико-культурні, рекреаційні об'єкти, лікувально-оздоровчий та бальнеологічний потенціал, соціально-економічний розвиток, інженерно-транспортну інфраструктуру, системи зв'язку, медичне забезпечення, побутове обслуговування, програми і плани розвитку регіону) та іншої доступної інформації про територію парку та регіон його розташування з використанням інформації, наданої місцевими жителями, картографічних матеріалів тощо. По великому рахунку проводиться детальний соціо-еколого-економічний аналіз території НПП з метою вироблення місії парку, цілей та стратегічних напрямків його розвитку.

Визначення пріоритетів розвитку проводиться на підставі аналізу зібраних даних щодо найважливіших цінностей парку: природних, соціально-економічних, культурних, рекреаційних, естетичних, еколого-освітніх тощо, пріоритетів щодо їх збереження, охорони та відтворення, а також оцінка факторів, які негативно впливають чи будуть впливати на цінності парку, проведення SWOT-аналізу розвитку національного природного парку.

Визначення стратегічних завдань з розвитку парку здійснюється з урахуванням визначених пріоритетів та ранжування проблем враховуючи збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів, охорону та захист природних комплексів та об'єктів, проведення наукових досліджень і спостережень за станом природного середовища, екологічної освітньо-виховної роботи, рекреаційної діяльності та адміністративно-організаційної діяльності. До кожного стратегічного завдання надається короткий опис, який містить інформацію про те, яким чином і яких результатів буде досягнуто в процесі його виконання.

Важливим при розробці стратегії розвитку парку є розробка плану реалізації стратегії (передбачається на 5 років). Для кожного стратегічного завдання розробляються заходи із зазначенням для

кожного очікуваного результату (індикатора), строків виконання, головних виконавців, обсягів необхідного фінансування у розрізі джерел фінансування. Заходи розробляються з урахуванням вимог чинного законодавства з питань здійснення в парку природоохоронної, наукової, екологічної освітньо-виховної, рекреаційної та інших видів діяльності як його адміністрацією, так і зацікавленими сторонами.

Не менш важливою стороною є узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проєкту організації території протягом перших п'яти років його впровадження. Потрібно описати структуру управління парком, визначити потребу у ресурсах та обладнанні та інфраструктурних об'єктах для реалізації п'ятирічного плану, потреба в кадровому забезпеченні. Особлива увага привертається моніторингу виконання плану реалізації програми та оцінці ефективності Проєкту.

Не зважаючи на прогресивний характер Положення про Проєкт організації території Національних природних парків, слід зазначити низку недоліків, які очевидно будуть мати місце при розробці стратегії розвитку НПП [4]. До них віднесемо:

1. Органи влади поступово переходять на 7-річне стратегічне планування із розробкою 3-річних планів реалізації стратегії. Так, Стратегії розвитку областей уже розроблені на 2021–2027 роки, тому стратегію розвитку національного природного парку теж варто розробляти на 7-річний період. Це європейська традиція.

2. Важливо до розробки стратегії розвитку парку залучати ширше коло стейкхолдерів, до яких віднесемо представників територіальних громад, на території яких розміщений парк, природолюби, краєзнавці, бізнес, орієнтований на забезпечення рекреаційних потреб відвідувачів парку, громадські організації, які переймаються питаннями охорони природи.

3. У Проєкті організації парків велика увага приділяється проведенню функціонального зонування території парку – виділення заповідної зони, зони регульованої рекреації, зони стаціонарної рекреації та господарської зони, встановлення територіально диференційованого режиму охорони, використання та відтворення його природних комплексів, біологічного і ландшафтного різноманіття, історико-культурних комплексів і об'єктів. Очевидно, що після створення національного природного парку це питання є головним. Однак згодом, коли зони визначені, основою для Проєкту організації парку стане його стратегія розвитку, тобто визначення пріоритетів розвитку, концентрація зусиль на їх реалізації.

Розглянемо, для прикладу Проєкт організації території НПП «Великий Луг». Національний природний парк «Великий Луг» створено згідно з Указом Президента України від 10 лютого 2006 року. Він розташований в межах територій Малобілозерської та Василівської територіальних громад Запорізької області. Площа парку складає 16756 га, в тому числі 9324 га земель, які надані йому в постійне користування та 7432 га земель, що увійшли до його складу без вилучення у землекористувачів. Територія парку розташована у межах 1,5–2-годинної транспортної доступності міст Запоріжжя, Мелітополь [6]. У таблиці наведено стратегічні напрями та завдання, які визначені у Проєкті організації для НПП «Великий Луг».

Таблиця

Стратегія розвитку НПП «Великий Луг» на 2021–2030 роки

Стратегічний напрям	Стратегічні завдання	Кількість заходів/у т.ч. потребують фінансування	Вартість, тис. грн
1. Збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів	1. Збереження та відтворення лучних та степових екосистем	3/1	50
	2. Збереження та відтворення диких тварин та їх оселищ	4/4	300
2. Охорона та захист природних комплексів та об'єктів	3. Виявлення та припинення порушень природоохоронного законодавства	5/1	100
	4. Розвиток системи інформування про межі території та встановлений режим її охорони	4/4	155
	5. Посилення роз'яснювальної та попереджувальної роботи на природоохоронну тематику	4/1	25
	6. Запобігання виникненню, поширенню пожеж та інших надзвичайних ситуацій	8/5	590

продовження таблиці

3. Екологічна освітньо-виховна робота	7. Організація та участь у масових еколого-освітніх заходах	2/1	50
	8. Інформування населення і відвідувачів, взаємодія зі ЗМІ	3/2	75
	9. Створення та забезпечення функціонування постійно діючої інфраструктури для проведення екологічної освітньо-виховної роботи	1/1	20
	10. Створення та забезпечення функціонування еколого-освітніх стежок	1/1	100
4. Рекреаційна діяльність	11. Створення та функціонування туристичних маршрутів	1/1	50
	12. Розвиток рекреаційної інфраструктури	3/3	100
5. Проведення наукових досліджень і спостережень за станом природного середовища	13. Організація робіт з ведення та видання Літопису природи		
	14. Організація та виконання науково-дослідних робіт	2/2	200
	15. Підготовка та видання наукових праць, статей, збірників, монографій	2/1	200
	16. Організація та проведення науково-практичних семінарів, нарад, конференцій, практик	2/2	220
6. Адміністративно-організаційна діяльність	17. Організація робіт з розширення території НПП «Великий Луг»	2	0
	18. Будівництво центральної садиби НПП «Великий Луг» по вул. 50 років Перемоги у м. Дніпрорудне	3	0
	19. Будівництво протипожежних веж НПП «Великий Луг»	2	0
	20. Реконструкція краєзнавчого музею «Дніпра та Лугу Запорізького»	2	0
	21. Благоустрій рекреаційних об'єктів місцевого парку «Дружба» НПП «Великий Луг»	2	0
	22. Облаштування та обладнання кордонів природоохоронних науково-дослідних відділень НПП «Великий Луг»	1/1	400
Разом		59/31	2635

Як бачимо з таблиці, у плані реалізації стратегії проекти названо заходами, більш того їх передбачено 59, із них 31

потребують дофінансування, яке за 10-річний період складе 2635 тис. грн. Очевидно, що поточна діяльність не є проєктом, тому доцільно більш уважно підходити до підбору проєктів.

Важливу роль у розробці Проєкту організації території національних природних парків, підборі проєктів розвитку відводиться команді, яка виконує цю роботу. На сьогодні такі проєкти виконують для національних парків сторонні організації, які мають відповідний досвід. З одного боку, це добре (досвід), а з іншого – низька залученість до розробки стратегії розвитку організації безпосередніх учасників організації, стейкхолдерів є негативним фактором.

Проєктний підхід є визначальним у роботі національних парків у різних державах. Зокрема у Польщі тільки 33% бюджету польських національних парків складає дотація із державного бюджету [6; 7]. При цьому власні доходи складають 36%. Фінансування проєктів парку із польських фондів складає 20%, європейських фондів – 11%. Слід зазначити, що у розрізі кожного парку маємо різну картину, однак те, що є на сьогодні досягнуто насамперед наполегливою працею керівників парків та умілим використанням фінансових механізмів для стимулювання їхньої роботи від уряду Польщі. Використання принципу фінансування конкретних проєктів у роботі національних природних парків дало відчутний ефект. Національні фонди (лісовий, фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами) та регіональні (Воєводський фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами) та європейські фонди, надаючи грантову підтримку національним природним паркам, допомагають таким чином їх розвиватись. На сьогодні керівництво парків основну увагу приділяє отриманню грантових коштів із різноманітних фондів. Це надає можливість проводити наукові дослідження у парках, сприяти розвитку рекреації, розвивати міжнародну співпрацю. Реалізація таких грантових проєктів і програм сприяє зростанню власних доходів парків за рахунок збільшення відвідуваності та надання додаткових послуг.

Висновки. Використання проєктного підходу у роботі національних природних парків України є важливим кроком уперед, який передбачатиме розвиток природно-заповідних територій із використанням сучасних підходів до залучення фінансових ресурсів для збереження природи.

Проведені дослідження дають підставу зробити наступні висновки

- використання проєктного підходу при розробці стратегії розвитку національних природних парків допоможе їм досягти

поставлених цілей;

- доцільно до розробки стратегії парку залучати працівників організації, більшу кількість стейкхолдерів, які будуть генерувати проєктні ідеї для розвитку парку;

- успішна робота національних природних парків із пошуку та реалізації проєктів вимагатиме у штаті організації проєктного менеджера, який координуватиме новий напрям роботи.

1. Закон України про природно-заповідний фонд. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 30.04.2022).
2. Про екологічну мережу України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004 р. 14 вересня № 172.
3. Положення про Проєкт організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 06.07.2005 № 245 (у редакції наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 21.08.2014 № 273). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05> (дата звернення: 30.04.2022).
4. Микитин Т. М. Стратегічне управління розвитком національних природних парків: теоретичний аспект. *Збалансоване природокористування* : науково-практичний журнал. К., 2019. № 4/2019. С. 100–106.
5. Проєкт організації території національного природного парку «Великий Луг», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. URL: <https://mepr.gov.ua/documents/3409.html/> (дата звернення: 30.04.2022).
6. Babczuk A., Kachniarz M. System finansowania Parków narodowych w Polsce. Stan obecny i kierunki pożądaných zmian. Jelenia Góra : Wydawnictwo «Ad Rem», 2015. 172 с.
7. Mykytyn T., Yakymchuk A., Szymanski J., Zaitsev D. Peculiarities of Financing National Natural Parks in Poland and Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences (Ijones)*. 2017. № 2 (6). P. 152–163.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy pro pryrodno-zapovidnyi fond. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (data zvernennia: 30.04.2022).
2. Pro ekolohichnu merezhu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 24 chervnia 2004 r. № 1864-IV. Uriadovi kurier. 2004 r. 14 veresnia № 172.
3. Polozhennia pro Proekt orhanizatsii terytorii natsionalnoho pryrodnoho parku, okhorony, vidtvorennia ta rekreatsiinoho vykorystannia yoho pryrodnykh kompleksiv i obiektiv : Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha Ukrainy vid 06.07.2005 № 245 (u redaktsii nakazu Ministerstva ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 21.08.2014 № 273). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05> (data zvernennia: 30.04.2022).
4. Mykytyn T. M. Stratehichne upravlinnia rozvytkom natsionalnykh pryrodnykh parkiv: teoretychnyi aspekt. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia* : naukovopraktychnyi zhurnal. K., 2019. № 4/2019. S. 100–106.
5. Proekt orhanizatsii terytorii natsionalnoho pryrodnoho parku «Velykyi Luh», okhorony, vidtvorennia ta rekreatsiinoho vykorystannia yoho pryrodnykh kompleksiv i obiektiv. URL: <https://mepr.gov.ua/documents/3409.html/> (data zvernennia: 30.04.2022).
6. Babczuk A., Kachniarz M. System finansowania Parków narodowych w Polsce. Stan obecny i kierunki pożądaných zmian. Jelenia Góra : Wydawnictwo «Ad Rem», 2015. 172 с.
7. Mykytyn T., Yakymchuk A., Szymanski J., Zaitsev D. Peculiarities of Financing

Mykytyn T. M. [1; ORCID ID: 0000-0002-8285-6800],
Candidate of Engineering (Ph.D.), Associate Professor

¹*Rivne State University of Humanities, Rivne*

PROJECT APPROACH IN DEVELOPING A STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF NATIONAL NATURE PARKS

The article is devoted to issues of planning the work of national nature parks of Ukraine, of which there are currently 56 and occupy an area of 1399161 hectares, which is 31% of the total area of the nature reserve fund of Ukraine.

The basis of the organization's strategic planning is the determination of strategic directions of development and the formation of tasks, the implementation of which will lead to the achievement of the organization's mission. The essence of the project approach, when developing the organization's development strategy, consists in the formation of such a portfolio of projects that should ensure the achievement of the proposed directions of the enterprise's development.

To plan the work of national natural parks, they use the Territorial Organization Project, a document regulated by relevant state regulatory acts. In it, a lot of attention is paid to the issues related to the development of the strategy of the nature protection institution, which is a national nature park. For the implementation of the strategy, the development of an appropriate plan is envisaged. The plan specifies the projects that must be implemented in 5 years, in order to achieve the strategic objectives specified in the Project.

The article identifies shortcomings and develops proposals for improving strategic planning by national natural parks based on a project approach. This is the approach used by national parks around the world. An example of the work of national parks in Poland is given. An analysis of the project for the organization of the territory of the Velykyi Luh National Nature Park, protection, reproduction and recreational use of its natural complexes and objects was carried out.

Keywords: project approach; National Nature Park; project of organization of NNP territory; strategy of NNP development; nature protection projects.

Отримано: 11 травня 2022 р.
Прорецензовано: 16 травня 2022 р.
Прийнято до друку: 24 червня 2022 р.